

Даданыя члены сказа

143. Прачытайце сказ. Вызначце ў ім граматычную аснову. Пабудуйце вертыкальную схему сказа. (Гл. схему на с. 77.)

Я з дзяцінства марыла аб прафесіі ўрача.

- Якія члены сказа называюцца даданымі? Якія даданыя члены ёсць у гэтым сказе?
- Выдзеліце з гэтага сказа словазлучэнні. Запішыце іх, паставіўшы галоўныя словы ў пачатковай форме. Пабудуйце схемы словазлучэнняў.
- Што агульнае ў словазлучэнняў і даданых членаў сказа? Як змяніліся словазлучэнні ў складзе сказа?

Даданыя члены сказа паясняюць, удакладняюць галоўныя або даданыя члены. Па сваіх граматычных значэннях яны падзяляюцца на **азначэнні**, **дапаўненні** і **акалічнасці**. Гэтыя значэнні распазнаюцца па пытаннях. Напрыклад, у сказе *Шарцыяныя рукавіцы добра грэюць рукі* выдзяляюцца наступныя даданыя члены: 1) (*рукавіцы* **я к і я?**) *шарцыяныя* — азначэнне; 2) (*грэюць* **ш т о?**) *рукі* — дапаўненне; 3) (*грэюць* **я к?**) *добра* — акалічнасць.

Пашырэнне граматычнай асновы сказа даданымі членамі звычайна адбываецца па наступнай схеме: азначэнне адносіцца да дзейніка (гэта састаў дзейніка), а дапаўненне і акалічнасць — да выказніка (састаў выказніка). (Гл. схему на с. 75.)

§ 21. Азначэнне

Азначэнне — гэта даданы член сказа, які абазначае прымету прадмета, яго якасць, уласцівасць і адказвае на пытанні **я к і? чы й?**: *Першае пажойклае лісце ападала з ліпавых прысад* (Т. Хадкевіч). *Нотка дакору і строгасці пачулася ў бабчыным голасе* (Я. Колас). *На сінія травы, на сосны густыя павольна спускаўся жнівеньскі вечар* (П. Панчанка).

У залежнасці ад спосабу выражэння азначэнні падзяляюцца на да п а с а в а н ы я і н е д а п а с а в а н ы я.

Дапасаваныя азначэнні выражаюцца прыметнікамі, займеннікамі, дзеепрыметнікамі, лічэбнікамі і дапасуюцца да паяснёнага слова (часцей назоўніка) у родзе, ліку і склоне: *Звоніць аб камень* (я к і?) *сталёвы народ* (П. Трус). (Ч ы й?) *Чыйсьці голас пачуўся на вуліцы* (Ц. Гартны). *Схіляецца долу* (я к о е?) *даспелае жыта* (К. Буйло). (Я к у ю?) *Другую ноч байцы не спалі* (В. Быкаў).

Дапасаваныя азначэнні звычайна стаяць перад паяснёным словам і звязваюцца з ім спосабам дапасавання.

144. Спішыце. Падкрэсліце граматычныя асновы і дапасаваныя азначэнні, укажыце, якой часцінай мовы яны выражаны.

1. Ніякае багацце людзей не бывае даражэйшым^м за іх родную мову (*Я. Колас*). 2. На зязюлін выклік тэлеграму дзяцел адбівае на кары (*М. Аўрамчык*). 3. Мітусліва праляцелі спалоханыя^с качкі (*В. Вольскі*). 4. На вялізным^{с.п} дубе стаяў на адной назе задуменны^с бусел (*М. Лынькоў*). 5. Цераз вуліцу іхняя хата стаяла (*В. Быкаў*). 6. Ад пушчы хмары гналі нас у другую вёску (*Я. Брыль*).

145. Спішыце, дапасуючы ўзятая ў дужкі азначэнні да паяснёных слоў. Укажыце лік, род і склон дапасаваных азначэнняў.

1. Дзядоў і прадзедаў (*знаёмы*) сляды вядуць сыноў і праўнукаў^{с.п} заўжды да (*родны любімы*) парога (*М. Хведаровіч*). 2. У (*бледны празрысты*) пазалоце ззялі вершаліны (*стромкі*) хвой і (*вячысты*) дубоў (*М. Лынькоў*). 3. (*Вільготны*) зямля і (*начны*) цішыня даносілі (*разнастайны*) гукі (*нейгамонны*) жыцця (*Я. Колас*). 4. (*Высокі і цёмны*) лес сцяной абступае возера. (*Свежы і вільготны*) паветра насычана (*гаркаваты*^м) пахам лазы і (*балотны*^м) зёлак (*В. Вольскі*). 5. Сумленнасць — гэта (*вечны*) навука (*старанны*) прымножання дабра (*А. Бачыла*). 6. Без (*чалавечы і бусліны*) вернасці няма ні дабрыні, ні хараства (*П. Панчанка*).

146. Спішыце, устаўце замест пытанняў дапасаваныя азначэнні, якія падыходзяць па сэнсе.

1. Я ўважліва слухаў (якія? чые?) апаবাদанні^м і казкі^м.
2. (Якія?) бярозы і (якія?) дубы растуць у (чыіх?) лясах. 3. (Якія?) песні любіць (якая?) моладзь. 4. Надышла^а (якая? якая?) раніца. (Якое?) сонца асвятліла (які?) прастор (якога?) возера і (якіх?) рэк. Верхавіны дрэў нібы загараліся (якім?) полымем. 5. (Які?) будынак узвышаўся^с над самай вадой. Яго (які?) водблеск^{сл} адбіваўся ў (якой?) гладзі.

147. Прачытайце. У якіх сказах прыметнікі і парадкавыя лічэбнікі з'яўляюцца азначэннямі, а ў якіх — уваходзяць у іменную частку выказніка? Спішыце, падкрэсліце галоўныя члены сказа і азначэнні.

1. Вострых кос восем^а штук леснікова хавае застрэшша (А. Куляшоў). 2. Наш рэйс быў другі (У. Караткевіч). 3. Першыя зоры ўжо замігцелі ў бяздонным^с небе (Я. Сіпакоў). 4. На дне пясочак жоўты, чысты, вадой загладжаны^с, зярністы (Я. Колас). 5. Лес стаяў ціхі і задумены (М. Лынькоў). 6. Голас у маці быў мяккі, павучы, добры (К. Чорны).

148. Прачытайце тэкст, вызначце стыль і тып маўлення. Устаноўце спосаб сувязі сказаў у тэксце. Спішыце. Падкрэсліце азначэнні. Якая іх роля ў тэксце?

Дзень назаўтра^{сл} выдаўся ясны і пагодлівы. Невялічкі марозік за ноч накрыў інеем апаўшыя^м лісты. Але іней знік, як толькі ўзнялося сонца. Халоднае паветра было празрыстым, як крышталё. І кляновыя лісты, адрываючыся^с ад галін, круціліся ў паветры. На блакітным небе не відаць ніводнай хмурынкі, і ад гэтага неба здавалася неабсяжным, бяскрайнім^{сл}. Такім прыгожым неба бывае толькі ўвосень^м (У. Краўчанка).

Недапасаваныя азначэнні звязваюцца з паяснёным словам спосабам кіравання або прымыкання: *Сшыткі (чые?) вучняў ляжалі на стала. Нечаканае запрашэнне (якое?) зайсці да яго мяне вельмі здзівіла.*

Недапасаваныя азначэнні выражаюць прымету не прама, непасрэдна, а праз адносіны да іншых прадметаў. Таму яны маюць дадатковыя дапаўняльныя і акалічнасныя значэнні: *Спевы* (ч ы е? к а г о?) птушак напоўнілі гай (М. Паслядовіч). *Ліны* (д з е? я к і я?) на плошчы ўсыпаны жоўтым цветам (У. Ягоўдзік).

Недапасаваныя азначэнні багацейшыя за дапасаваныя сваім значэннем, паколькі яны могуць сумяшчаць значэнне азначэння са значэннем дапаўнення і акалічнасці: *Дрэвы* (я к і я? д з е?) у садзе стаяць нерухомыя і велічныя. *Сустрэча* (я к а я? з к і м?) з сябрамі адбудзеца ў нядзелю.

Спосабы выражэння недапасаваных азначэнняў

Часціна мовы	Прыклады	Від сувязі
1. Назоўнік ва ўскосным склоне: а) без прыназоўніка;	<i>Я ўважліва <u>слухаў</u></i> <i>апавяданні <u>дзеда</u>.</i>	<i>апавяданні</i> (ч <u>ы</u> е?) <i>дзеда</i> (кіраванне);
б) з прыназоўнікам	<i>Летнія <u>навальніцы</u></i> <i>з <u>громам</u> не <u>бываюць</u></i> <i><u>зацяжnymi</u>.</i>	<i>навальніцы</i> (я <u>к</u> і <u>я</u> ?) <i>з <u>громам</u></i> (кіраванне)
2. Інфінітыў (неазначальная форма дзеяслова)	<i><u>Здольнасць</u> <u>разважаць</u></i> <i><u>хутка</u> <u>вярнулася</u> <u>да</u></i> <i><u>хлопца</u>.</i>	<i>здольнасць</i> (я <u>к</u> а <u>я</u> ?) <i>разважаць</i> (прымыканне)
3. Прыслоўе	<i><u>Дарога</u> <u>дадому</u> <u>была</u></i> <i><u>цяжэйшай</u>.</i>	<i>дарога</i> (я <u>к</u> а <u>я</u> ?) <i>дадому</i> (прымыканне)
4. Дзеепрыслоўе	<i><u>Чытанне</u> <u>лежачы</u></i> <i><u>шкодзіць</u> <u>здароўю</u>.</i>	<i>чытанне</i> (я <u>к</u> о <u>е</u> ?) <i>лежачы</i> (прымыканне)
5. Прыналежныя займеннікі <i>яго, яе, іх</i>	<i><u>Адказы</u> <u>яго</u> <u>заўсёды</u> <u>былі</u></i> <i><u>змястоўnymi</u>.</i>	<i>адказы</i> (ч <u>ы</u> е?) <i>яго</i> (кіраванне)

Часціна мовы	Прыклады	Від сувязі
6. Нескланяльны прыметнік	<i>Мова <u>хіндзі</u> цяжкая для вывучэння.</i>	<i>мова (я к а я?) хіндзі (прымыканне)</i>
7. Сінтаксічна непадзельнае словазлучэнне ці спалучэнне слоў	<i>Палёт <u>Мінск — Масква</u> праходзіў на вышыні <u>6 кіламетраў</u>.</i>	<i>палёт (я к і?) Мінск — Масква (прымыканне); на вышыні (я к о й?) 6 кіламетраў (прымыканне)</i>

149. Спішыце сказы. Ад паяснёнага слова пастаўце пытанне да азначэння. У дужках пазначце, дапасаваным ці недапасаваным яно з’яўляецца, чым выражана.

У з о р. *Мне кожны колас (я к і?) Прыдняпроўя (недап., наз.) жадае (я к о г а?) добрага (дап., прым.) здароўя (А. Пысін).*

1. З гушчару выйшаў чалавек з кошычкам у руках (*А. Якімовіч*).
2. Яго ўвагу займаў то каранасты дуб пры дарозе, то палянка^с бяроз (*П. Пестрак*).
3. За дарогу дамоў, за дарогу да маці шчаслівейшай няма дарогі (*У. Нядзведскі*).
4. Вясна вядзе на луг і нараджае жаданне гарэзліва^с весяліцца, бегаць і скакаць (*І. Шамякін*).
5. Прыглушаны шэпт змяніўся размовай уголас (*П. Галавач*).
6. У жоўтых кажухках вавёркі спрытна скачуць (*П. Панчанка*).

150. Замяніце дапасаваныя азначэнні недапасаванымі. Складзіце і запішыце сказы з атрыманымі словазлучэннямі. Якія з гэтых азначэнняў выражаюць больш дакладную прымету? У тэкстах якіх стыляў маўлення яны будуць больш да месца?

Дзіцячы гоман, крынічная вада, пяцігадовы хлопчык, ластаўчына гняздо, **Купалавы** творы, **Коласаўская** прэмія, беларуская зямля, леснікова хата, скарынаўскія выданні, **Скарынаўскія** чытанні, **Шырмава** капэла.

- Растлумачце напісанне вялікай літары ў выдзеленых словазлучэннях.

151. Спішыце, замяняючы недапасаваныя азначэнні дапасаванымі. Складзіце з імі сказы.

Вяршыні гор, кроплі дажджу, творы Мележа, твар маці, сачыненні вучняў, мэбля з дубу, спевы салаўя, змрок ночы, ноч без сну, зямля Беларусі.

152. Прачытайце тэкст. Дайце яму заглавак. Вызначце стыль і тып тэксту. Знайдзіце мастацкія азначэнні. З якой мэтай яны ўведзены ў гэта апісанне?

Спішыце тэкст, расставіваючы прапушчаныя знакі прыпынку. Падкрэсліце прыметнікі-азначэнні і прыметнікі-выказнікі.

Ах, гэтая мележаўская ўсмешка!

Прыязная, іранічная, загадкавая, сарамлівая, кплівая^п, цёп-лая, хітраватая, задумлівая і шматзначная, але заўсёды чалавечная, неабразлівая.

Такой усмешкі ні ў кога не было — адразу і так многа тонаў, паўтонаў, адценняў^ф, як у той вясёлцы, што **летнім днём** перакідваецца^а цераз ціхую, задумленную Прыпяць.

Усмешка водбліск душы. Пустая душа — пустая ўсмешка. У Мележа ўсмешка была таленавітая, шчырая. Яна **сагравала** прыязнасцю і **тады**, калі **азмрочвалася самотай**, а бывала і так, што абодва пачуцці адразу афарбоўвалі яе — твар іскрыўся шчаснасцю, у вачах таілася туга.

Смех разрадка. Ён адключае чалавека хоць на імгненне ад напружанай працы мозга. Ды нават і тады, калі Мележ смяяўся ад усяе душы, з яго твару^а — во дзіва! — не знікала **напружанасць думкі** (А. Асіпенка).

● Зрабіце сінтаксічны разбор выдзеленых словазлучэнняў.

Апішыце ўсмешку (на выбар) аднаго са сваіх родных ці сябра (сяброўкі). Выкарыстаўце пры гэтым мастацкія азначэнні.

ПРАВЕРЦЕ СЯБЕ

1. Які член сказа называецца азначэннем?
2. Якімі бываюць азначэнні ў залежнасці ад спосабу выражэння?
3. Чым могуць выражацца дапасаваныя азначэнні? Праілюструйце адказ прыкладамі.
4. Якім відам сувязі звязаны дапасаваныя азначэнні з паяснёным словам?
5. Чым могуць выражацца недапасаваныя азначэнні? Праілюструйце адказ прыкладамі.
6. Якімі відамі сувязі звязаны недапасаваныя азначэнні з паяснёным словам?
7. Як выражаюць прымету недапасаваныя азначэнні?
8. Чаму значэнне недапасаваных азначэнняў багацейшае за значэнне дапасаваных? Праілюструйце адказ прыкладамі.
9. Якая роля азначэнняў у тэксце?

§ 22. Прыдатак як разнавіднасць азначэння

Прыдатак — гэта азначэнне, выражанае назоўнікам і дапасаванае да паяснёнага слова звычайна ў склоне.

Прыдатак характарызуе прадмет і дае яму другую назву: *І плыве, плыве імкліва светлы Нёман-чарадзей* (Я. Пушча). (*Чарадзей* — д а п а с а в а н ы прыдатак; сваімі граматычнымі формамі супадае з паяснёным словам у адзіночным ліку, мужчынскім родзе і назоўным склоне.)

Прыдатак, які з'яўляецца ўласнай назвай, іншы раз можа не супадаць з паяснёным словам у родзе (*возера Свіцязь*), ліку (*горад Баранавічы*) і склоне (*выпісваем газету «Звязда»*). Такого тыпу прыдаткі з'яўляюцца н е д а п а с а в а н ы м і, паколькі паяснёныя словы і прыдаткі выражаны рознымі граматычнымі формамі.

Прыдатак можа абазначаць прымету прадмета (*зязюля-непасада*), ступень роднасці (*сястра Жанна*), нацыянальнасць (*воін-беларус*), прафесію (*мужчына-ўрач*), называць уласнае імя неадушаўлёных прадметаў (*возера Нарач*), узрост (*хлопец-юнак*).

Прыдаткамі з'яўляюцца аднаслоўныя і неаднаслоўныя назвы кніг, газет, часопісаў, фільмаў, карцін, прадпрыемстваў, фірм і г. д. Усе гэтыя прыдаткі захоўваюць форму назоўнага склона, пішуцца з вялікай літары і бяруцца ў двукоссе: *у часопісе «Полымя», выступілі з танцам «Лявоніха», на фабрыцы «Слодыч», пры вытворчым аб'яднанні «Прамень»*.

Пры спалучэнні агульнага назоўніка з уласным іменем (прозвішчам) чалавека прыдаткам з'яўляецца назоўнік агульны: *прафесар Л. І. Бурак, дзед Талаш*. У іншых спалучэннях агульнага назоўніка з уласным прыдаткам з'яўляецца ўласны назоўнік: *горад Брэст, рака Сож*.

З а ў в а г а. У мове сустракаюцца назоўнікі-сінонімы, якія выступаюць як адзін член сказа і прыдаткамі не з'яўляюцца: *Бягуць у даль шляхі-дарогі* (К. Кірэнка). *Самых дарагіх гасцей у нас сустракаюць хлебам-соллю* (У. Караткевіч).

153. Спішыце сказы. Падкрэсліце прыдаткі хвалістай лініяй. Укажыце, што яны абазначаюць і ў чым дапасуюцца да паяснёных назоўнікаў. Раскажыце, як вы адрознівалі прыдаткі ад паяснёных слоў.

1. Над яблыняй-лясушкай уецца матылёк, а птушкі-весьялушкі схаваліся ў цянёк (*М. Калачынскі*). 2. Спевам-гоманам і званам поўніцца ўвесь луг (*Я. Колас*). 3. Дзе арэшнік развесіў гронкі вочак-арэшкаў, заблудзілася ў лесе зялёнае рэха (*К. Кірэенка*). 4. Рупны Мінск-гаспадар працай славіцца плённай (*Р. Барадулін*). 5. Выдатная праца настаўніка Васіля Сухамлінскага «Сэрца аддаю дзецям» — гэта сапраўды яго песня песень^н (*В. Вітка*). 6. Нясе свае воды ў Балтыйскае мора рака Заходняя Дзвіна (*Газета «Звязда»*).

154. Падбярыце да кожнага назоўніка прыдатак. Падкрэсліце яго як член сказа.

У з о р. Горад-герой, рака Вілія.

Вучань, юнак, дзяўчына, студэнт, жанчына, рабочы, завод, фабрыка, аграгарадок, вёска, часопіс, аповесць, кінафільм.

155. Словы, што ў дужках, запішыце перад уласнымі назвамі, змяняючы, дзе трэба, канчаткі. Падкрэсліце прыдаткі як члены сказа.

У з о р. Я люблю «Камунарку». — Я люблю цукеркі «Камунарка».

1. Мы прачыталі «Спадчыну» (верш). 2. Я хаджу ў «Ракету» (кінатэатр). 3. Мае бацькі выпісваюць «Звязду» (газету), а я — «Полымя» (часопіс). 4. Па просьбе слухачоў радыёстанцыя трансліравала «Пінскую шляхту» (спектакль).

156. Складзіце і запішыце сказы з дадзенымі словазлучэннямі. Падкрэсліце прыдаткі як члены сказа. Растворачце напісанне вялікай і малой літары ў прыдатках.

Медаль «За працоўныя заслугі», медаль Францыска Скарыны, тэатр імя Янкі Купалы, газета «Літаратура і мастацтва», танец «Лявоніха», песня «Крынічанька», народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін, рака Нёман, раман «Каласы пад сярпом тваім», спектакль «Паўлінка».

157. Падкрэсліце прыдаткі ў словазлучэннях *рака Буг, горад Полацк, пустыня Сахара, планета Юпітэр, аграном Ярмаляў, інжынер Міхайлава, доктар Кrasноўская*.

● З апошнімі двума словазлучэннямі складзіце сказы, паставіўшы дзеясловы-выказнікі ў форме прошлага часу.

158. Прачытайце табліцу. Раскажыце аб значэннях прыдатка. Прывядзіце свае прыклады на кожнае палажэнне табліцы.

Прыдатак як разнавіднасць азначэння

Прыметы прыдатка	Прыклады
1. Уласцівасць і якасць прадметаў, іх характарыстыка	<i>Зіма-чарадзейка, салавей-пяюн, завод-гігант</i>
2. Назвы геаграфічных аб'ектаў	<i>рака Няміга, горад Віцебск, востраў Святой Алёны</i>
3. Астранамічныя назвы	<i>сузор'е Млечны Шлях, зорка Венера</i>
4. Назвы кандытарскіх і парфумерных вырабаў	<i>цукеркі «Свіцязянка», торт «Гамяльчанка», шампунь «Шыпшына», крэм «Знічка»</i>
5. Назвы транспартных сродкаў	<i>экспрэс «Страла», трактар «Беларус»</i>
6. Назвы твораў мастацтва, літаратурных твораў	<i>карціна «Полацкія званы», паэма «Новая зямля», кінафільм «Людзі на балоце»</i>
7. Род заняткаў, прафесія, узрост, сацыяльная і нацыянальная прыналежнасць	<i>студэнты-філолагі, жанчына-інжынер, васьмікласнік Белавусаў, дзеці-падлеткі, хлопец-беларус</i>

Адзіночны прыдатак з паяснёным назоўнікам пішацца **праз дэфіс**:

1) калі абодва словы — агульныя назоўнікі, а прыдатак стаіць пасля паяснёнага слова: *дзяўчына-фельчар, горад-герой, Радзіма-маці, бацька-франтавік, лось-прыгажун*. Пры адваротным

парадку слоў дэфіс не пішацца: *герой горад, волат дуб, красуня дзяўчына. Але: маці-Радзіма;*

2) калі ўласны назоўнік стаіць перад агульным: *Дзвіна-рака, Купала-паэт, Зямля-планета.*

Дэфіс не ставіцца:

1) калі ўласны назоўнік стаіць пасля агульнага: *кампазітар Лучанок, горад Мінск, планета Венера* і г. д.;

2) калі паміж прыдаткам і паяснёным словам існуюць рода-відавныя адносіны: *грыб баравік, кветка званочак, дрэва дуб, рыба шчупак;*

3) пасля слоў *пан, панове, спадар (спадарыня), таварыш, грамадзянін, наш брат: Спадар пасол, мы рады вітаць Вас у нашай краіне.*

159. Спішыце сказы, пастаўце, дзе трэба, дэфіс або двукоссе. Падкрэсліце прыдаткі. Раскажыце пра асаблівасці іх выражэння і афармлення на пісьме. Якія з прыдаткаў ужываюцца ў пераносным значэнні?

1. Песні грае дудар, стары дзед паляшук (З. Бядуля). 2. Ляж, дачушка мая, адпачні, вочкі зоры на хвілю самкні (К. Буйло). 3. Пяюць^с дзяўчаты Рэчаньку, і аж да небакраю мільёны сонц сланечнікаў на полі расцвітаюць (М. Танк). 4. Назаўтра^а студэнт этнограф выехаў з вёскі (З. Бядуля). 5. Вальс Амурскія хвалі ўсіх расчуліў^ф да слёз (А. Бачыла). 6. Маштабы велічных перамен добра відаць на абліччы сталіцы нашай дзяржавы — горада героя Мінска (Газета «Звязда»).

Паслухайце мовазнаўцаў!

Авэ Марыя (ад лац. *Ave Maria* — Радуйся, Марыя). Так называецца тэкст каталіцкага гімна, які змяшчае зварот да Дзевы Марыі. Знакамітыя музычныя творы на гэты тэкст напісалі кампазітары Ф. Шуберт, Л. Керубіні, Ш. Гуно, І. Лучанок і інш. Назва твора павінна ў маўленні ўжывацца нязменна: *усхваляваны гукамі Авэ Марыя; слухаю Авэ Марыя* і г. д. Памылкова пабудавана фраза з музычнай радыёперадачы: *Зараз вы паслухаеце свой любімы твор — Авэ Марыю* (Даведнік «Слоўка за слоўкам»).

@ Знайдзіце ў інтэрнэце названыя творы і праслухайце іх. Запішыце свае ўражанні ад знаёмства з творамі.

160. Спішыце сказы, устаўце прапушчаныя літары, пастаўце, дзе трэба, дэфіс. Растлумачце, у якіх формах прыдаткі дапасуюцца да паяснёнага слова, згодна з якім правілам пішацца або не пішацца дэфіс.

1. Далёка ты, мая зямля матуля. І цяжка жыць не бач..чы цябе (*Я. Колас*). 2. Застагналі, загулі магутныя дубы волаты (*В. Карамазаў*). 3. Слё..ка крыўда заблішчала на яе вачах (*А. Вярцінскі*). 4. Возера Нарач ніколі не зарастае расліннасцю^м (*В. Вольскі*). 5. Над Бярозаю ракою ўзыходзіла зара (*П. Панчанка*). 6. Не цвіце трава чабор (*Я. Купала*). 7. Над Бугам узнімаецца^с крэпасць цвярдэныя як помнік г..ройства нашых воінаў барацьбітоў (*В. Вольскі*).

ПРАВЕРЦЕ СЯБЕ

1. Што такое прыдатак? Якую ролю ён выконвае ў сказе?
2. Калі прыдатак пішацца праз дэфіс? У якіх выпадках дэфіс пры прыдатках не ставіцца?
3. Калі ўласнае імя не з'яўляецца прыдаткам?
4. Калі прыдаткі бяруцца ў двукоссе і пішуцца з вялікай літары?

§ 23. Дапаўненне

Дапаўненне — даданы член сказа, які абазначае прадмет і адказвае на пытанні ўскосных склонаў.

Дапаўненні звычайна залежаць ад членаў сказа, якія выражаны дзеясловамі, дзеепрыметнікамі, дзеепрыслоўямі: *сябрую* (з к і м?) *з аднакласніцай, прачытаная* (к і м?) *аднакласніцай, спяваючы* (з к і м?) *з аднакласніцай*.

Ад аднаго і таго ж дзеяслова-выказніка могуць залежаць розныя па значэнні дапаўненні:

<i>Я пішу</i>	(ш т о?) <u>пісьмо</u> (прадмет, на які накіравана дзеянне);
	(к а м у?) <u>брату</u> (адрасат дзеяння);
	(ч ы м?) <u>ручкай</u> (сродак дзеяння);
	(а б ч ы м?) <u>аб вучобе</u> (прадмет паведамлення);
	(н а ч ы м?) <u>на паперы</u> (прадмет, на якім ажыццяўляецца дзеянне).